Materiallar to'plami · Conference Proceedings
"ZAMONAVIY TADQIQOTLAR VA BARQAROR RIVOJLANISH" respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi
04 August 2026
UDK 378
PEDAGOGIKA

PEDAGOGIKA TA'LIMI YO'NALISHI TALABALARINING KASBIY MOBILLIGINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

To'lqinjon Zafarjon o'g'li G'ofurov*
Chirchiq Davlat pedagogika universiteti mustaqil izlanuvchisi
✉ tolqinjongofurov1995@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada pedagogika ta'limi yo'nalishi talabalarining kasbiy mobilligini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Zamonaviy ta'lim tizimida bo'lajak pedagoglardan nafaqat chuqur nazariy bilim, balki o'zgaruvchan pedagogik sharoitlarga moslashish, yangi texnologiyalarni o'zlashtirish, mustaqil qaror qabul qilish va uzluksiz kasbiy rivojlanish qobiliyati talab etilmoqda. Maqolada kasbiy mobillik tushunchasining mazmuni, uning tarkibiy qismlari hamda pedagogik ta'lim jarayonida shakllantirish mexanizmlari tahlil qilingan. Shuningdek, talabalar kasbiy mobilligini rivojlantirishda kompetensiyaviy yondashuv, loyiha faoliyati, pedagogik amaliyot, innovatsion ta'lim texnologiyalari, raqamli kompetensiyalar va refleksiv faoliyatning ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot natijasida pedagogika yo'nalishi talabalarining kasbiy mobilligini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik shart-sharoitlar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar

kasbiy mobillik, pedagogika ta'limi, bo'lajak pedagog, kompetensiya, kasbiy kompetentlik, innovatsion texnologiyalar, loyiha faoliyati, pedagogik amaliyot, raqamli kompetensiya, refleksiya.

DOI: 10.5281/zenodo.21743620

KIRISH

Bugungi kunda jahon ta'lim tizimida yuz berayotgan tub o'zgarishlar pedagog kadrlarni tayyorlash jarayoniga yangi talablarni qo'ymoqda. Jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, axborot texnologiyalarining tez sur'atlarda taraqqiy etishi va ta'lim jarayonining raqamlashtirilishi bo'lajak mutaxassislardan yuqori darajadagi moslashuvchanlik va kasbiy tayyorgarlikni talab qilmoqda. Ayniqsa, pedagog kasbi vakillari uchun o'zgaruvchan ta'lim muhitiga moslashish, yangi pedagogik yondashuvlarni egallash va o'z kasbiy faoliyatini muntazam takomillashtirib borish muhim ahamiyatga ega. Oliy pedagogik ta'limning asosiy vazifalaridan biri — zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega, ijodkor, mustaqil fikrlaydigan hamda kasbiy faoliyatida turli vaziyatlarga moslasha oladigan pedagoglarni tayyorlashdir. Bunday mutaxassisni shakllantirishda kasbiy mobillik alohida o'rin tutadi.

Kasbiy mobillik tushunchasi mutaxassisning yangi bilimlarni tez o'zlashtirishi, kasbiy faoliyatdagi o'zgarishlarga moslashishi, turli pedagogik vaziyatlarni samarali hal eta olishi va o'z kasbiy imkoniyatlarini kengaytirish qobiliyatini anglatadi. Mazkur sifat bo'lajak pedagoglarning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini ta'minlash bilan bir qatorda, ta'lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi. O'zbekiston oliy ta'lim tizimida ham pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, ta'lim jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish va xalqaro tajribalarni qo'llash bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonda pedagogika ta'limi yo'nalishi talabalarining kasbiy mobilligini rivojlantirish dolzarb ilmiy-pedagogik muammolardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Kasbiy mobillik tushunchasi va uning pedagogik mohiyati. Kasbiy mobillik zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarida mutaxassisning kasbiy faoliyatdagi o'zgarishlarga tayyorligi, yangi sharoitlarga moslashu-

vchanligi va o‘z bilimlarini doimiy ravishda rivojlantirish qobiliyati sifatida talqin qilinadi.

Kasbiy mobillik faqatgina bir kasbdan boshqa kasbga o‘tish jarayoni emas, balki shaxsning mavjud kasbiy faoliyat doirasida yangi vazifalarni bajarishga tayyorligi, yangi metodlarni o‘zlashtirishi va innovatsion faoliyat yuritish qobiliyatidir.

Pedagog uchun kasbiy mobillik quyidagi jihatlarda namoyon bo‘ladi:

- yangi pedagogik texnologiyalarni tez o‘zlashtirish;
- ta’lim jarayonidagi muammoli vaziyatlarni hal qilish;
- turli yoshdagi ta’lim oluvchilar bilan samarali ishlash;
- kasbiy faoliyatni mustaqil tahlil qilish;
- o‘z ustida muntazam ishlash.

Bo‘lajak pedagogning kasbiy mobilligi uning kasbiy kompetensiyasi bilan chambarchas bog‘liq. Chunki kompetentli pedagog nafaqat o‘z fanini yaxshi biladi, balki o‘zgaruvchan sharoitlarda ushbu bilimlarni amaliyotda samarali qo‘llay oladi.

Pedagogika ta’limi yo‘nalishi talabalarining kasbiy mobilligini rivojlantirishning asosiy yo‘llari. Pedagogika ta’limi yo‘nalishi talabalarining kasbiy mobilligini shakllantirish murakkab va ko‘p bosqichli jarayon bo‘lib, u ta’lim mazmuni, o‘qitish metodlari, pedagogik muhit hamda talabaning shaxsiy faolligi bilan belgilanadi. Bo‘lajak pedagoglarda kasbiy mobillikni rivojlantirish uchun ta’lim jarayonida zamonaviy pedagogik yondashuvlardan samarali foydalanish zarur. Kasbiy mobillikni rivojlantirishning eng muhim yo‘llaridan biri kompetensiyaviy yondashuv asosida ta’lim jarayonini tashkil etish hisoblanadi. Mazkur yondashuv talabaning faqat nazariy bilimlarni egallashiga emas, balki o‘z bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo‘llay olishiga yo‘naltiriladi.

Kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida talabalar:

- pedagogik muammolarni mustaqil tahlil qilish;
- samarali yechimlarni ishlab chiqish;
- turli pedagogik vaziyatlarda moslashuvchan qarorlar qabul qilish;
- o‘z faoliyatini baholash va takomillashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Bu esa bo‘lajak pedagoglarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik va kasbiy moslashuvchanlik sifatlarini rivojlantiradi.

Loyiha faoliyati orqali kasbiy mobillikni shakllantirish. Loyiha asosida o‘qitish texnologiyasi talabalarni real pedagogik faoliyatga tayyorlashning samarali vositalaridan biridir. Ushbu metod orqali talabalar muayyan pedagogik muammoni aniqlaydi, uni o‘rganadi, tahlil qiladi va amaliy yechim ishlab chiqadi.

Loyiha faoliyati jarayonida talabalar:

- mustaqil izlanish olib boradi;
- axborotlarni tahlil qiladi;
- jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi;
- ijodiy yondashuv asosida yangi g‘oyalar ishlab chiqadi.

Masalan, bo‘lajak pedagoglar tomonidan “Ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish”, “O‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish usullari”, “Inklyuziv ta’lim sharoitida pedagog faoliyati” kabi loyihalarni ishlab chiqish ularning kasbiy tajribasini oshirishga xizmat qiladi. Loyiha faoliyati talabalarning nazariy bilimlarini amaliyot bilan bog‘laydi va ularni mustaqil kasbiy faoliyatga tayyorlaydi.

Pedagogik amaliyotning kasbiy mobillikni rivojlantirishdagi o‘rni. Pedagogik amaliyot oliy pedagogik ta’lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Aynan amaliyot jarayonida talabalar o‘zlashtirgan nazariy bilimlarini real ta’lim muhitida qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Pedagogik amaliyot davomida talabalar:

- dars jarayonlarini kuzatadi va tahlil qiladi;
- o‘quvchilar bilan pedagogik muloqotga kirishadi;
- turli ta’lim metodlarini sinovdan o‘tkazadi;
- pedagogik vaziyatlarni hal qilish tajribasini orttiradi.

Amaliyot jarayonida yuzaga keladigan turli vaziyatlar talabalarning moslashuvchanligini oshiradi. Chunki har bir ta’lim muassasasi, sinf jamoasi yoki o‘quvchi bilan ishlash o‘ziga xos yondashuvni talab qiladi. Bu esa bo‘lajak pedagogning kasbiy mobilligini rivojlantiruvchi muhim omildir.

Innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida kasbiy mobillikni rivojlantirish. Zamonaviy ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish talabalar kasbiy mobilligini rivojlantirishning samarali vositalaridan biridir. Interfaol metodlar, muammoli ta’lim, keys-stadi, treninglar, debatlar va simulyatsion mashg‘ulotlar talabalarni faol fikrlashga undaydi.

Masalan, keys-stadi metodidan foydalanish orqali talabalar real pedagogik vaziyatlarni tahlil qiladi va muammoni hal qilishning turli yo‘llarini ishlab chiqadi. Bu jarayon ularda:

- tanqidiy fikrlash;
- tezkor qaror qabul qilish;
- pedagogik vaziyatlarga moslashish;
- kasbiy mas’uliyatni his qilish

kabi sifatlarni shakllantiradi.

Shuningdek, “aralash ta’lim” (blended learning), “teskari sinf” (flipped classroom) kabi zamonaviy yondashuvlar talabalarning mustaqil ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi va ularni yangi ta’lim sharoitlariga moslashishga tayyorlaydi.

Raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish orqali kasbiy mobillikni oshirish. Bugungi raqamli jamiyat sharoitida pedagogning axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalana olishi uning kasbiy mobilligining muhim ko‘rsatkichlaridan biridir.

Raqamli kompetensiyalar quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- elektron ta’lim platformalaridan foydalanish;
- raqamli o‘quv materiallarini yaratish;
- onlayn ta’lim vositalaridan samarali foydalanish;
- axborotni izlash, tahlil qilish va saralash.

Bo‘lajak pedagoglar raqamli texnologiyalarni egallash orqali nafaqat an’anaviy ta’lim sharoitida, balki masofaviy va aralash ta’lim shakllarida ham samarali faoliyat yuritishga tayyor bo‘ladilar.

Shuningdek, sun’iy intellekt vositalari, elektron kutubxonalar va raqamli ta’lim resurslaridan foydalanish talabalarning mustaqil o‘rganish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Akademik mobillik va xalqaro tajribaning kasbiy mobillikni rivojlantirishdagi o‘rni. Pedagogika ta’limi yo‘nalishi talabalarining kasbiy mobilligini rivojlantirishda akademik mobillik imkoniyatlaridan foydalanish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Akademik mobillik talabalarning boshqa oliy ta’lim muassasalarida, jumladan, xorijiy universitetlarda ta’lim olish, ilmiy loyihalarda ishtirok etish va ilg‘or pedagogik tajribalarni o‘rganish imkoniyatini beradi. Akademik mobillik jarayonida talabalar turli ta’lim tizimlari, o‘qitish metodlari va pedagogik yondashuvlar bilan tanishadilar. Bu esa ularning dunyoqarashini kengaytirib, kasbiy faoliyatga nisbatan yangi qarashlarni shakllantiradi. Shuningdek, turli madaniy va ta’lim muhitlarida faoliyat yuritish talabalarning moslashuvchanligi, kommunikativ qobiliyatlari hamda mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, rivojlangan davlatlarda pedagoglarni tayyorlash jarayonida talabalarning amaliy faoliyatga yo‘naltirilganligi, mustaqil ta’lim olish qobiliyati va innovatsion fikrlashiga alohida e’tibor qaratiladi. Masalan, Yevropa davlatlaridagi pedagogik ta’lim dasturlarida talabalarni real ta’lim muhitiga jalb qilish, refleksiv faoliyat va amaliy tadqiqotlarga asoslangan o‘qitish keng qo‘llaniladi.

O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida ham xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, talabalar va professor-o‘qituvchilarning akademik almashinuvini kengaytirish orqali bo‘lajak pedagoglarning kasbiy mobilligini oshirish imkoniyatlari kengayib bormoqda.

Refleksiv faoliyat orqali kasbiy mobillikni rivojlantirish. Kasbiy mobillikni shakllantirishda refleksiya, ya’ni shaxsning o‘z faoliyatini tahlil qilish va baholash qobiliyati muhim o‘rin egallaydi. Refleksiv faoliyat orqali talaba o‘zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi, kasbiy rivojlanish yo‘nalishlarini belgilaydi hamda kelgusidagi faoliyatini takomillashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Bo‘lajak pedagog uchun refleksiya quyidagi jarayonlarda namoyon bo‘ladi:

- o‘tkazilgan dars faoliyatini tahlil qilish;
- qo‘llangan metodlarning samaradorligini baholash;
- o‘quvchilar bilan muloqot jarayonidagi yutuq va kamchiliklarni aniqlash;
- o‘z pedagogik mahoratini rivojlantirish rejasini tuzish.

Refleksiv ko‘nikmalarga ega pedagog o‘zgaruvchan ta’lim sharoitlariga tezroq moslasha oladi. Chunki u mavjud tajribasini tahlil qilish orqali yangi vaziyatlarda samarali faoliyat yuritish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Shu sababli oliy pedagogik ta’lim jarayonida talabalarni kundalik yuritish, pedagogik faoliyat portfoliolarini shakllantirish, o‘z-o‘zini baholash metodlaridan foydalanishga o‘rgatish kasbiy mobillikni rivojlantirishning samarali vositalaridan biri hisoblanadi.

XULOSA

Pedagogika ta’limi yo‘nalishi talabalarining kasbiy mobilligini rivojlantirish zamonaviy oliy pedagogik ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki bugungi tez o‘zgarayotgan ta’lim muhitida bo‘lajak pedagoglardan nafaqat o‘z fan sohasi bo‘yicha chuqur bilimga ega bo‘lish, balki yangi pedagogik vaziyatlarga moslashish, innovatsion texnologiyalarni o‘zlashtirish, mustaqil fikrlash va uzluksiz kasbiy rivojlanishga tayyorlik talab etiladi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, kasbiy mobillik pedagog shaxsining kasbiy bilimlari, amaliy ko‘nikmalari, kommunikativ qobiliyatlari, ijodiy faolligi va refleksiv faoliyati bilan bog‘liq murakkab sifat hisoblanadi. Mazkur sifatlarni shakllantirish oliy ta’lim jarayonining barcha bosqichlarida tizimli ravishda amalga oshirilishi lozim.

Pedagogika ta’limi yo‘nalishi talabalarining kasbiy mobilligini rivojlantirishning samarali yo‘llari sifatida kompetensiyaviy yondashuv asosida ta’limni tashkil etish, loyiha faoliyatidan foydalanish, pedagogik amaliyotni takomillashtirish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish, raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish, akademik mobillik imkoniyatlaridan foydalanish hamda refleksiv faoliyatni shakllantirishni ko‘rsatish mumkin.

Shuningdek, kasbiy mobillikni rivojlantirishda oliy ta’lim muassasasida yaratiladigan pedagogik shart-sharoitlar muhim ahamiyatga ega. Jumladan, amaliyotga yo‘naltirilgan ta’lim muhitini yaratish, talabalarni mustaqil izlanishga undash, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va tajribali pedagoglarning mentorlik faoliyatini yo‘lga qo‘yish bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogika ta’limi yo‘nalishi talabalarining kasbiy mobilligini rivojlantirish ularni zamonaviy mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh va innovatsion fikrlaydigan pedagoglar sifatida tayyorlashning muhim shartidir. Mazkur jarayonni samarali tashkil etish orqali ta’lim tizimida yuz berayotgan o‘zgarishlarga tez moslasha oladigan, o‘z kasbiy faoliyatini muntazam takomillashtirib boradigan yuqori malakali pedagog kadrlarni tayyorlash imkoniyati yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-sonli “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

3. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: O‘zbekiston, 2021.
4. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – Москва: Педагогика, 1989.
5. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития. – Москва: Академия, 2009.
6. Маркова А.К. Психология профессионализма. – Москва: Международный гуманитарный фонд “Знание”, 1996.
7. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс. – Москва: Владос, 2007.
8. Сластёнин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика. – Москва: Академия, 2013.
9. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – Москва: Высшая школа, 1990.
10. Хуторской А.В. Компетентностный подход в обучении. – Москва: Эйдос, 2013.
11. Байденко В.И. Компетенции в профессиональном образовании. – Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.
12. OECD. The Future of Education and Skills 2030. OECD Publishing, 2019.